

Konference Československo 1945–1948

Ve dnech 29.–30. května 2024 se v prostorách Státního okresního archivu v Českých Budějovicích konal již jedenáctý ročník konference k dějinám Československa. Soudobé dějiny naší země (období let 1945–1991) jsou totiž jako historiografické téma vyčerpány jen zdánlivě a stále se objevuje řada neprobádaných nebo úžeji vymezených oblastí a dostatek badatelů, kteří k nim mají co říci.

Konferenci slavnostně zahájila primátorka Českých Budějovic Dagmar Škodová Parmová (foto: 5x Jakub Šafránek / ÚSTR)

Dvoudenní akci, která se koná pravidelně od roku 2013 s jedinou výjimkou způsobenou pandemií COVID-19 v roce 2020, pořádá Ústav pro studium totalitních režimů (ÚSTR), Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích a Státní okresní archiv (SOKA) v Českých Budějovicích. Kromě zástupců pořadatelů se konference pravidelně zúčastňují badatelé z řady vědeckých i vzdělávacích pracovišť, jako např. Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd (ÚSD AV ČR), univerzitních fakult, muzejních a archivních pracovišť z celé České republiky, a také kolegové ze Slovenska – z Ústavu paměti národa (ÚPN) a Slovenské akademie vied (SAV).

TŘETÍ REPUBLIKA

Tématem letošního ročníku konference bylo poválečné Československo v letech 1945–1948. Velký počet příspěvků k politickým a hospodářským dějinám, dění v kultuře a obecně ve společnosti a zejména ke konci války v regionech byl rozdělen do dvou paralelně probíhajících přednáškových bloků.

V tematickém bloku k politickému vývoji našich zemí nastínil Ivo Cerman (FF JČU) přípravu květnové ústavy a problematiku občanských práv v letech 1945–1948. Systému třetí republiky se věnovalo hned několik účastníků, např. Jan Cholínský (ÚSTR) z pohledu fungování režimu

a jeho kritiky ze strany „pokvětnové“ i „poúnorové“ emigrace, Tomáš Dvořák (HÚ FF MU) mluvil o roce 1948 a nejasné hranici třetí republiky z hlediska vybraných politických agend a jednání, Jiří Pernes (ÚSD AV ČR) upozornil na bleskový vývoj činnosti národních výborů, Michal Pehr (ÚSTR) rozebral roli prezidenta Edvarda Beneše, Kamil Nedvědický (ÚSTR) zhodnotil demokratičnost voleb v roce 1946. Další příspěvky se týkaly role médií v poválečném vývoji (Petr Bednařík, ÚSD AV ČR), včetně konkrétních případů, jako třeba časopisu *Nová mysl* (Bohumil Jiroušek, FF JČU). O obnově politických stran pohovořil Marek Krejčí (Center for Slavic Art Studies), roli národních socialistů popsali Jiří Kocian (ÚSD AV ČR) a sociální demokracie Jan Brož (FF UK). Vypořádání se s kolaboranty ilustrovala na příkladu jihočeského rodu Buquoyů Miroslava Dvořáková (HÚ JČU). Eva Richtrová (ÚSTR) přednesla příspěvek o tom, že už v letech 1945–1947 přišly první konfiskace a vyvlastňování pozemkového majetku mužských klášterů katolické církve v Broumově a v Polici nad Metují.

V panelu, který se zabýval hospodářskými dějinami, vystoupili Petr Chalupecký a Drahomír Jančík (oba VŠE Praha) s poznatky k měnové reformě v roce 1945, resp. k dvouletému a k prvnímu pětiletému plánu. Příspěvek Františka Bártíka (Hornické muzeum Příbram) se týkal těžby uranové rudy v Československu, na niž tlačil Sovětský svaz, který usiloval o maximalizaci československé produkce. O zásobování potravinami podali zprávu ze svého výzkumu Pavel Dufek a František Frůka (oba NA).

V průběhu dvoudenní konference v Českých Budějovicích zaznělo rekordních 49 příspěvků. Účastníci se na začátku akce jako již tradičně vyfotografovali s dobovou technikou, tentokrát se jednalo o motocykly Jawa Ogar 350 a Hurikan 250.

V tematickém bloku konce války se věnoval Petr Hlaváček (ÚSTR) Čechoslovákům ruského, ukrajinského a běloruského původu, kteří se stali hned v květnu 1945 oběťmi sovětské perzekuce. Martin Juřica (Archiv města Ostravy) hovořil o dokumentačních pramenech ke konci války, kterých obecně není mnoho (například kroniky byly do slova „vykuchány“ ihned po válce a hlavně později), a o tom, jak vnímalo obyvatelstvo osvobození či zda to pro některé vlastně bylo „osvobození“. Jitka Vandrovcová (Husitské muzeum v Táboře) mluvila o konci války v Táboře, především o zúčtování jeho obyvatel s nemalým počtem kolaborantů. Helena Adamcová (SOKA Jindřichův Hradec) seznámila přítomné s výsledky archivního výzkum týkajícího se válečných škod na území bývalého politického okresu Třeboň, které zahrnovaly leteckými nálety poničené nádraží

v Českých Velenicích, poškozené budovy a infrastrukturu a množství vojenské techniky zanechané na silnicích či jejich okrajích. Situaci na česko-rakouské hranici a zejména vysídlení tohoto území se věnoval David Kovařík (ÚSD AV ČR), zmínil mimo jiná místa i obec Tuš – soužití jejích českých a německých obyvatel posloužilo jako námět filmu Bohdana Slámy *Krajina ve stínu*. Na regionu východních Sudet demonstroval Lubomír Hlavienka (Slezské muzeum Opava) nečinnost československých bezpečnostních složek v prvních dvou letech po válce. Irena Krčilová (SOKA Pelhřimov) poukázala na odraz války v pramenech medicínské povahy na příkladu nemocnice v Humpolci (skladba pacientů, zastoupení chorob, charakter zranění a operativní zákroky). Nezastupitelné roli venkovských lékařů se věnoval Jiří Cukr (SOKA České Budějovice), Kateřina Portmann (TUL) rozebírala

epidemii sebevražd na konci války, a to nejen německého obyvatelstva.

Ani kultura nezůstala stranou zájmu referujících. Filmem v době třetí republiky se zabýval Petr Kopál (ÚSTR), existenciální prózou ze 40. let Martina Halamová, překladatelskou činností Aloyse Skoumala Dagmar Blümllová, obnovou Československé historické společnosti Jitka Máchalová (všechny tři z FF JČU).

Příspěvky druhého dne konference byly zaměřené na problematiku bezpečnosti, armády a vězeňství. V prvním bloku vystoupili tři badatelé ÚSTR: Libor Svoboda se věnoval vývoji bezpečnostního aparátu v poválečném období, Jan Kalous zakladatelům StB a Milan Bárta zákonu o vzniku SNB v roce 1947. Ondřej Hladík (Kabinet dokumentace Vězeňské služby ČR) zhodnotil dopad února 1948 na vězeňství a Pavel Mücke (ÚSD AV ČR) normalizaci situace v armádě a návrat k normám prezenční

Historik ÚSTR Jan Cholínský (vlevo) během svého příspěvku o autoritativním systému třetí republiky a historik Jiří Pernes (vpravo) v následné živé diskusi

vojenské služby. Josef Halla (ÚPN) se dotkl poválečných osudů Františka Michery, jehož stihla za pomoci protektorátním odbojářům kriminalizace a nespravedlivý trest. Poslední příspěvky dne se týkaly osidlování pohraničních regionů reemigranty a repatrianty (Helena Nosková, ÚSD), ilegálních přechodů státních hranic (Mikuláš Zvánovec, FF UK a FF HK) a také ustavování národních výborů v Sudetech a prověřování jejich členů (Ondřej Kolář, Slezské muzeum Opava).

PŘÍŠTĚ O BEZPEČNOSTI

Celkem zaznělo během konference bezmála padesát příspěvků (z toho dvou od účastníků působících ve slovenských pamětových institucích), které přinesly nová témata (i zdánlivě marginální), nové autory, nové pohledy, trendy a v přátelských diskusích na konci jednotlivých bloků také názorové usměrňování a badatelské jiskření.

Přes tříleté ohraňování tématu konference se většina příspěvků soustředila hlavně na konec války (duben 1945 až rok 1946) a všechny aspekty s ním spojené. Mohlo by se tak zdát,

O akci byl jako již tradičně velký zájem, oba přednáškové sály byly po většinu akce zcela zaplněné

že rok 1948 byl nakonec lehce opomenut, ovšem tomu byl věnován velký prostor v předchozích letech.

Jak na konci konference zmínil jeden z hlavních organizátorů akce, Libor Svoboda (ÚSTR), i z letošního ročníku konference vznikne sborník. Záznamy vybraných přednášek jsou navíc dostupné na YouTube kanále ÚSTR (youtube.com/@ustavprostudiumtotalitnich8604).

Příští, již dvanáctý ročník česko-budějovické konference se uskuteční na konci května 2025 a bude podle L. Svobody zaměřen na bezpečnost (80. výročí založení SNB, dějiny kriminality, policie atd.). Oficiální vyhlášení tématu a výzva autorům k podání abstraktů příspěvků proběhnou na jaře příštího roku.

Laděna Plucarová